

“GRĂDINI SONORE” ESEURI

(IV)¹

(Ascultarea în) Grădina secretă

Irina Vesa

Neurologul Oliver Sacks – faimos ca autor a numeroase cărți despre cazurile medicale incredibile pe care le-a întâlnit – spunea că a găsit doar două tipuri de terapie non-farmaceutică de o importanță vitală pentru pacienți: muzica și grădinile².

Odată întâlnită această revelatoare asociere, elementele ei ajung să pară de nedespărțit. Conexiunea lor intimă îmi pare să fi existat dintotdeauna; fenomenul muzical – mă refer atât la lucrarea muzicală în sine, cât și la percepția ei – ar putea fi asemănat unei grădini mai mult decât oricărui alt lucru, căci aceasta manifestă un important aspect, inerent creației muzicale: echilibrul dintre *natură* (concepută ca inspirație cu voință proprie, în cele din urmă modelabilă) și intenție umană.

Metafora grădinii sonore poate pune la dispoziție o nemărginită de corespondențe, îndeosebi datorită varietății tipurilor de grădini (reale) existente. Însă cadrul asupra căruia m-am oprit este cel mai restrâns și mai simplu dintre toate: grădina personală, căreia i-am putea spune „grădina din spatele casei” (deocamdată rămâne... secret ceea ce o face

¹ Text prezentat în cadrul Simpozionului „Grădina Vorbelor” coordonat de muzicologul Vlad Văidean, ce a deschis ediția a 15-a a Festivalului Internațional de Muzică Contemporană MERIDIAN – „Grădini Sonore”. Director artistic: Diana Rotaru

² Vezi Maria Popova, „The Healing Power of Gardens: Oliver Sacks on the Psychological and Physiological Consolations of Nature”; <https://www.brainpickings.org/2019/05/27/oliver-sacks-gardens/>.

secretă). Ea îmi apare încărcată de propriul infinit, căci, ca subiect al unui demers eseistic, o asemenea aparent-miniatură ar fi aproape imposibil de epuizat. În orice caz, grădina intimă ca extensie a locuinței rămâne pentru mine cea mai potrivită asociere cu experiența atât de personală a muzicii, pe care fiecare dintre noi o trăiește diferit.

În grădina sonoră, un rol de bază ar părea să-i revină compozitorului (sau muzicianului, în general). Acesta sădește, trudește, tunde, modifică, formează. În cazul de față, mă preocupă însă mai mult *ascultarea* laolaltă cu *prezența*, *imaginația* și *devenirea* pe care le implică: până la urmă, actul creativ nu se oprește odată cu finalizarea piesei și nici odată cu interpretarea sa; ascultarea poate fi, în sine, un proces creativ. Cât despre corespondențele structurale dintre muzică și grădini, cred că li s-ar putea dedica un număr de pagini mult mai generos. Cu siguranță tipurile de organizare a unei grădini ar putea fi, întrucâtva, traduse muzical – și viceversa; voi menționa fugitiv astfel de legături, dar nucleul îl reprezintă receptarea individuală. Mă voi întreba, așadar: care ar fi tipurile de ascultători-proprietari ai acestui spațiu? Ce procese *vegetale* pot fi regăsite în diferitele moduri de relaționare cu muzica? Care sunt dimensiunile și natura *Muzigrădinii*?

Grădina sonoră ca spațiu al locuirii

Dincolo de asocierile universului sonor cu parametrii ce țin de tridimensionalitatea planului fizic (spațialitatea sonoră, aproape-departe, înalt-jos), cele două – grădina și muzica – împărtășesc o primordială calitate: te înconjoară. Asemenea grădinii, și muzica – sau, mai precis, o lucrare muzicală – creează un spațiu pe care îl locuiești (și care, la rândul său, „te locuiește”). Fiecare piesă naște un loc mai mult sau mai puțin unic; un loc cu un anumit aer, înzestrat cu o lumină a lui, cu flora și fauna proprie. Și, pe lângă dimensiunea ce ține de identitatea muzicală a cărei deslușire intră în sarcina demersurilor analitice (la nivelul acelor elemente ce țin de stil, structură, originalitate), există și o dimensiune inefabilă: *atmosfera*, *sound*-ul, efectul global creat la granița dintre sursă și participant.

„Locul” implică posibilitatea întoarcerii, dar nu condamnă la repetiție. De fapt, fiecare călătorie pe acest tărâm poate fi diferită, astfel încât stă în puterea noastră ca, la fiecare revenire în grădinile sonore preferate, să devenim mai înțelepți și mai selectivi în ceea ce privește conținutul și eficiența propriului bagaj de amintiri, asocieri, sisteme de referință sau chiar preconcepții cu care ieșim în întâmpinarea muzicii. Reușita unor astfel de călătorii e posibilă numai dacă din bagajul nostru spiritual nu lipsesc uneltele dedicate igienei intelectual-spirituale, ce operează în baza curiozității, deschiderii și poate chiar și a dorinței de auto-depășire.

În același timp, muzica implică însă și un spațiu literal. Mă gândesc la sala de concerte, acest interior cu aură mistică al grădinii sonore, ce pare detașat de realitatea imediată, de cotidian. Poartă, prag, pășire – elemente reale și simbolice, ele marchează un gest cu încărcătură ritualică: pășirea printr-o poartă spirituală spre acest spațiu al grădinii, fie ea sonoră sau obișnuită. Astfel, și pereții sălii de concerte devin, încet-încet, invizibili, inexistenți, se metamorfozează în gard viu; *delimitarea* își abandonează *limitarea* și apare drept componentă camuflată sau integrată în natura generatoare de viață, în sursa, în seva undei sonore.

Sunetul ca prezență

În context muzical, vibrația sonoră pare vie prin mișcarea sa; fluctuația, transformarea, gestul, direcția sonorităților conturează un profil dinamic, înzestrat cu intenție. Prezența sa invocă *prezența ta*, ca ascultător, îți trezește și-ți susține atenția, aducând împreună două extreme: pe de-o parte, ca o margine a orizontului propriu de înțelegere, depărtarea adevărului – de regulă intangibil – al celuilalt, iar pe de altă parte, ecourile, rezonanța și rezonarea ta, *regăsirea ta* în conținutul unui mesaj. E un proces ce oscilează între empatie și interiorizare, între acceptare a diferențelor și reflectare a similitudinilor.

Chiar spațiul fizic al grădinii te ține, la rândul-i, în stare de ascultare, în sens deopotrivă figurat și literal. Căci orice grădină e și o grădină de sunete, pe care prezența ta atentă le

asimilează. Revine în gând acel îndemn reiterat până la ștergerea sensului: *trăiește în prezent! Muzigrădina* însă nu mai îndeamnă, ci te pune în fața faptului împlinit. Te *locuiește* și, treptat, îți lărgeste orizonturile. Devii astfel *mai mult*, *mai încăpător*. Așa cum *omul sfințește locul*, muzica „sfințește” omul, atunci când acesta devine *loc* primitiv. Cu luciditatea ei proprie, ordonează, clarifică; ca prin reverie, ea preschimbă pe nesimțite cadrul interior.

Prim-plan și fundal

Pe parcursul șederii noastre în *Muzigrădină*, ea poate fi obiectul atenției noastre, ancorându-ne într-un proces de observare și receptare, de oglindire ori descifrare, dar totodată poate avea și funcția unei *suprafețe de proiecție*, ce determină întoarcerea privirii spre interior. Odată exteriorul estompat, ne aflăm între introspecție și evadare, analitici sau dând curs *fluviului de gânduri*. Ce anume poate prilejui mai lesne asemenea stări dacă nu *Muzigrădina*! Paradoxal, ambele situații – concentrare și relaxarea – sunt fețe ale aceleiași monede, ale unei aceleiași profunde respirații, oxigenate sau sonice, care facilitează un soi de cursivitate a firii, ce revigorează trupul și mintea, grație căreia sunetul parcurge drumul de la vibrație (resimțită ca terapeutică în sine) la semnificație.

Intimitate și vastitate

Indiferent de dimensiunea pe care o acoperă, *Muzigrădina* e de fapt mai vastă decât ar sugera suprafața ei propriu-zis fizică, prilejuind un soi de rătăcire voluntară. Ceea ce poate cuprinde mintea, tot ea poate extinde, o dată prin capacitatea de a selecta detalii pentru a fi aduse în atenție plener, apoi prin acea stare de reverie trăită cu precădere în astfel de spații.

Funcțional versus estetic

Grădină de zarzavaturi sau demers al unui peisagist; nutriția imediată, *consumabilă* a hranei fizice, deci divertismentul, pe de o parte, sau hrana spirituală (estetică,

intelectuală, emoțională) oferită de spațiul sonor-vegetal, pe de alta – ascultătorul-proprietar e cel care îi atribuie *Muzigrădinii* destinația dorită. Sunt însă acestea meniri ce pot coexista; putem afirma că o experiență completă nu se poate lipsi de niciuna dintre ele.

Solitar versus social

Muzigrădina are capacitatea cea mai profundă de a susține, îmbrăca și a da sens în egală măsură atât stării de conglomerare, cât și celei de rarefiere umană. Astfel, în solitudine, ea devine acel *centru* de cercetare, de regăsire, dar și de reinventare a sinelui, de *respiro* și încărcare. Totodată însă, poate fi și un spațiu generos de întâlnire, comunicare, socializare; atât spațiul grădinii, cât și muzica facilitează legături umane strânse, sunt platforme ale conexiunilor – manifestate în interiorul lor, căci ele delimitează, temporar, grupul de alte grupuri ori situații.

Pasiv versus activ

Aceste două stări și atitudini posibile ale ascultătorului-proprietar (și ale creatorului-muzician deopotrivă) capătă o multitudine de înfățișări. Pasivitatea ar putea sugera inerția, lipsa de inițiativă, dezinteresul pentru *cultivare*. Ascultătorul activ, în schimb, se îngrijește frecvent de spațiul său.

Privind dintr-o altă perspectivă, poate fi vorba de relația dintre odihnă și trudă, amândouă la fel de necesare. În odihnă, *Muzigrădina* apare drept saltea psihologică, promisiune a unui repaus, a confortului și a siguranței. În schimb, truda implică spiritul activ, implicat, cu inițiativă: *Muzigrădina* trebuie îngrijită, căci și ea te îngrijește; aici alegi ce ai sădit, iar roadele „muncii” vor fi pe măsura fanteziei ori ambiției; înfățișarea pe care i-o conturezi este cea căpătată în urma procesului de *cultivare culturală* (și iată cum se unesc cele două semnificații ale cuvântului *cultură!*).

S-ar mai putea vorbi despre echilibrul dintre control și explorare, sau dintre constrângere și eliberare. Acesta e un duo delicat, căci controlul poate implica atât organizarea eficientă și imaginativă, cât și un act ce duce la rigiditate.

Muzigrădina mai poate fi supusă și ofilirii sau reîmprospătării. Căci numai atenția grijulie acordată micului său univers interior, deci reînnoirea componentelor sale – fie prin reascultarea conștiință, fie prin contactul cu noi lucrări – o pot menține vie și prosperă, ca pe un loc în care ideile înfloresc constant. Abandonul ori lipsa participării noastre, ca ascultător-curatori, poate duce la veștejirea acesteia, la transformarea ei într-un loc în care nimic nou nu prinde viață. Iar efectele posibile ale atitudinii pasive sau active pe acest teren oscilează între sufocare și, respectiv, revigorare a imaginației.

Muzigrădina ca portal

Aici intervine negocierea distanțelor, deopotrivă geografice și culturale: atât grădina, cât și muzica pot aduce depărtările aproape, prima prin găzduirea de vegetații exotice, ori prin încorporarea unor influențe stilistice eterogene, cea din urmă prin importuri de citate sau prin colaje. În *Muzigrădină* se pot împreuna astfel elemente disparate, de origini diferite, și își pot găsi împăcarea incongruențe de tot felul.

Dacă muzica e o pauză în timp, atunci grădina e o pauză în spațiu; e, adică, acel loc bine delimitat și detașat de tot ceea ce se află dincolo de marginile sale. Pentru amândouă însă, dimensiunea temporală apare ca prezență centrală. Altfel spus, *Muzigrădina* e unitate de măsură a timpului și totodată scenă pentru desfășurarea acestuia; e pur spectacol al schimbării, al metamorfozei, al tranziției, de la cursul rapid al vieții unei flori și dinamismul prea-ocupat al unor viețuitoare la succesiunea și efectele dramatice ale anotimpurilor. E de ajuns o infimă schimbare de lumină ori de temperatură, și locul pare deja altul. Lumina schimbă locul, în percepția celui prezent; și, după cum fluctuațiile acestei luminozități modifică spațiul grădinilor fizice, la fel, ethosul variabil al sonorităților muzicale generează schimbări asupra ființei. Mai mult însă, chiar starea *noastră*, acel „bagaj” spiritual menționat mai devreme, poate modifica grădina sonoră prin fenomenele *meteorologice* subtile ale interiorității noastre. Și tocmai din acest dialog rezultă experiența *Muzigrădinii*, coagulată astfel și ca un catalizator al memoriei, ca un loc în care reîntâlnim amintiri și formăm altele

noi, ca un reper preferat în relație cu anumite scene din viața proprie.

Grădina cosmică

Într-un final, *Muzigrădina* ajunge să ni se arate ca fiind mult mai mult decât ceea ce a părut inițial. Ea devine vehicul și punct de pornire, fereastră și punct de observație, *loc de legătură*, micro- și macrocosmos; într-o grădină poate încăpea întreg universul, porționat pe măsura omului: vietăți care vin și pleacă, floră locală ori adusă de peste hotare, soare, vânt, ploaie, zăpadă, ceață... *Privește cerul!* Iată, delimitarea e doar a perimetrului, iar deasupra – infinitul. Aceasta e grădina cosmică: deasupra fâșiei noastre de pământ privește în jos un petec de cer, corespondent... Înveșmântată azuriu, ocultată de norii-pleoape grădinărești ori punctată nocturn, bolta absolută este, iată, parte a (muzi)grădinii. Paralela muzicală nu e greu de imaginat: sunt sonorități senine, texturi apăsătoare, nocturna (ca gen muzical sau doar ca ethos) și o sumă de alte potriviri, pe de o parte, iar pe de alta, însăși ideea posibilităților infinite în interpretarea conținutului muzical. Cerul e marcat de hărți și de necunoscut deopotrivă.

...Și poate că însuși tu devii cerul acela, iscodit de către *Muzigrădina* ce-ți culege și-ți numește constelațiile din vastele-ți cosmosuri interioare, aducându-l pe „afară” în propriul tău „înăuntru”, cu atât mai mult împlânzindu-te și modelându-te, cu cât fantezia ta își descoperă propriul necuprins.

*

Totuși, de ce mi-am intitulat grădina „secretă”? Motivul e simplu: găsesc că orice grădină muzicală este, prin însăși natura ei, secretă. Iar acest secret al ei nu este rodul vreunei intenții care să ne aparțină în mod conștient. Pur și simplu, ocultarea *Muzigrădinii* e inerentă faptului că experiența ei e doar a ta, solitară și unică. E de neîmpărțășit. Percepția muzicii rămâne un soi de alchimie obscură, în ale cărei nedezvăluite procese individul participă cu mai multe ingrediente decât își poate imagina ori controla. Formarea, influențele externe, un întreg alai de asocieri involuntare – toate îl împing pe ascultător într-o anumită direcție, astfel încât alegerile sale se petrec mai

mult sau mai puțin în virtutea inerției, iar valorile ce se reflectă în toată suma alegerilor sale sunt la rândul lor influențate de acest cerc vicios (sau virtuos).

Iar în urma tuturor acestor procese de transformare descoperi că muzica e, de fapt, grădinarul, iar grădina secretă... ești tu.

SUMMARY

Irina Vesa

(Listening in) The secret garden

“(Listening in) The secret garden” explores the parallels between music - the subjective musical experience, in particular - and the *backyard* garden: a small, private place made in our own image, which echoes the nature of individuality that shapes the act of listening. I dive into the different aspects that the two have in common, from the idea of them being a *space* that you step into and that surrounds you (I mention how they call for mindful presence while also nurturing wandering thoughts), to their being, to our mind, more vast than the physical limits they occupy (in space or in time), how they benefit from attentive care and from being *cultivated*, how each supports and enriches both the utmost solitude and the height of social, human connection.

It is not by the listener’s design that the ”musi-garden” is a secret one but a consequence of the deeply personal nature that our experiencing of music has: each of us has a particular musical history, a particular set of sounds and works that shaped us (from birth to the present moment), a private web of memories, connections and points of reference. We each *feel* it differently – as a whole, everyone’s sonic experience may be as unique as a fingerprint. Music and gardens are meeting places between the conscious mind and nature – be it external or our own.

(Rezumat în limba engleză de Irina Vesa)

Traducerea rezumatelor: Andra Apostu